

PARINI MAGYAR SZEMMEL

A Settecento kutatói szerint Parini életművében benne van az olasz XVIII. század minden fontos alkotóeleme. Ez az aránylag későn felfedezett¹ nagy költő és korfestő nemcsak előkészítette a diadalmas preromantikát s az új olasz költészetet Foscolótól Leopardiig, hanem össze is foglalta mindazt, ami a korabeli s a régebbi olasz költészetből életképes volt. Ez így leírva száraz fizikai szkémának látszik s nem is sejteti azt a sok eleven színárnyalatot, hangulati finomságot, a közlelről megfigyelt élet és a magasból nézett világ ellenpontos harmóniáit, amit Parini olvasása éreztet meg velünk.

Mint a legtöbb magyar költő, ő is nagy ellentétek pólusai között áramlik. A szegény falusi selyemkereskedő «plebejus» fia az egyházi rendbe lép, hogy megéljen. S bár emelkedett lelkű pap, aki sokszor nagyon keményen forgatja a korbácsot a megalkuvó és botrányt okozó szerzetesek és világi lelkészek hátán, a század «felvilágosodottsága» rajta is meglátszik majd, — különösen amikor még a hivatalos körök is a voltairianizmus árába sodorják a rájuk bízott lelkeket. Egyfelől az ausztriai ház lombardiai helytartójának dédelgetett híve, másfelől bátor hazafi, aki Mária Terézia halálakor megtagadja a halotti beszédet. Az arkádikusok és Metastasio aprólékos csínját és zenélő lirizmusát ő sem tartja értéktelennek, de rá tud kapni a «váteszi indulat» szárnyaira

¹ Az *Il Mattino* és az *Il Mezzogiorno* nagy skiere után az *Il Giorno* vége már csak az író halála után jelenhetett meg. Élete máso-

dik felében csökkent iránta az érdeklődés. Még a lombardiai lapok is keveset írnak róla.

is, ahol már csak az élet körvonalai látszanak, s minden magasság és mélység.

De mielőtt tovább folytatnók, lapozzunk végig Parini összes művein : nem tűnik-e szemünkbe valami magyar vonatkozás. S aztán a «hungaricumok» tanulságai segítsenek végső következtetéseinkhez.

Főművének, az *Il Giorno* c. költeménynek mindjárt az első részében (*Il Mattino*, 1763), ahol hősének, a Nemes Úrfinak délelőtti foglalatosságait részletezi finom gúnnyal, szó kerül a borok királynéjára : a tokaji borra. Jól ismert sorok ezek :

*«Così tornasti a la magion; ma quivi
A novi studii ti attendea la mensa
Cui ricoprien pruriginosi cibi
E licor lieti di Francesi colli,
O d'Isperi, o di Toschi, o l'Ongarese²
Bottiglia a cui di verde edera Bacco
Concedette corona, e disse: Siedi
De le mense reina.»*

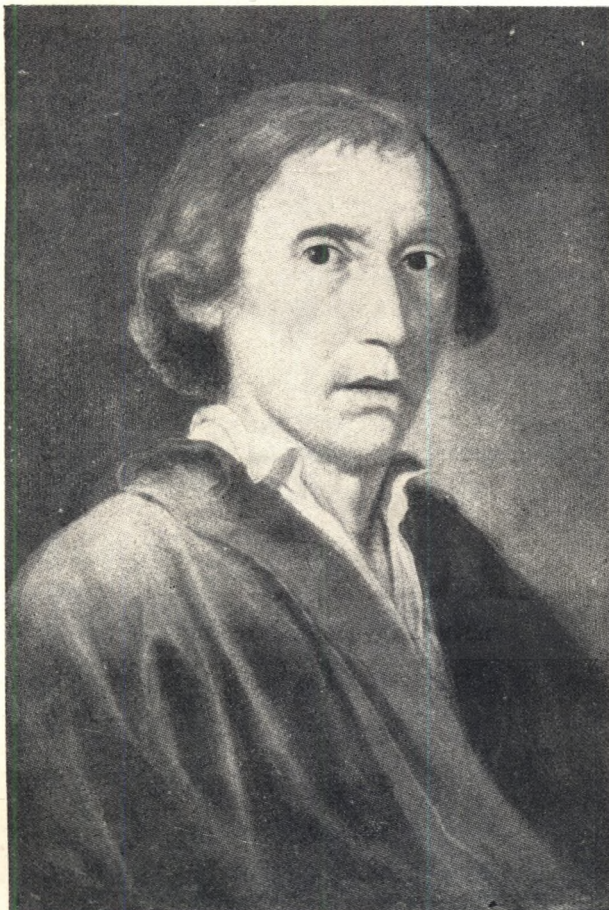
«Így aztán visszatértél a házba (lakásodba), de ott új tanulmányokra várt az asztal, amelyet ismét ínycsiklandó ételek fedtek el és francia, spanyol vagy toscanai halmok vidám nedvei, vagy a magyar palack, amelynek Bacchus zöld borostyánkoronát engedélyezett s azt mondta neki : Légy az asztalok királynéja (ülj az asztalfőre).»

Szokva vagyunk a tokaji bor dicséretéhez. Majd Lengyelország felől hozza a szél, ahol Saint-Amand vígasztalódik vele a díszes «száműzetésben», majd Itália felől, ahol — különösen az osztrák uralom alatt — a külföldit kedvelő előkelőségek kedvence. S az előkelőségek révén megismerik a tokaji bort a «szélesebb néprétegek» is, hiszen a milánói úri szalónokban éveket töltenek a Parinihez hasonló alacsony származású, de magas műveltségű és tehetségű nevelők.

A magyar bor után a magyar lónak kell következnie. A költemény második részében (*Il Mezzogiorno*) kávézás közben a fiatalúr «fáradhatatlan elméje» már más tárgyakkal foglalkozik : melyik pár lovat fogassa be ma hölgye hintájába :

*«Qual coppia di destrieri oggi de' il carro
Guidar de la tua Dama; o l'atte moli
Che su le fredde piagge educa il Cimbro;*

² Más változat szerint : «Ungarese».

GIUSEPPE PARINI
M. KNOLLER FESTMÉNYE. MILANO, BRERA

*O quei che abbeverò la Drava, o quelli
Che a le vigili guardie un dì fuggiro
De la stirpe Campana.»*

Végül, a lovak után, amelyeket «a Dráva itatott meg», a lények lépcsőjén még feljebb emelkedünk: az emberhez. A tokaji bor tüze s a Dráva vizét ivó paripák gyorsasága is segít jellemezni a magyart s benne a katonát. G. G. Trivulzio írta ki ezt a szonettet egy paviai gyűjteményből (1737), amelynek ez a címe: *Poetici componimenti . . . per le vittorie austriache sui Prussiani*, s szerzője «G. P.»:³

*«I gravi carri e i bronzi che per cento
Bocche mandaron già morte e rovina,
Or vanno in fuga; e su, con fronte china,
Vi siedon la Vergogna e lo Spavento.*

*Con le man sovra il ciglio, l'Ardimento
Sè chiama folle, e innanzi a lor cammina;
E dietro, onde al cor abbia acuta spina,
I plausi vincitor gli porta il vento.*

*Nè Giustizia è ancor paga. Arditi cori
Seguon l'Unghero Eroè: Vittoria il guida,
E in alto sparge i lusinghieri allori.*

*Intanto Eternitade, o a l'Austria fida
Gente, alza un Tempio, ove co' tuoi onori
L'orgoglio e l'onta del nemico incida.»*

Olasz operába illő nagyszabású diadalmenet, amelyben operába illő allegorikus alakok — a Szégyen és a Rémület, a Merészség és az Igazság, a Győzelem és az Öröklét — veszik körül a húsból és vérből való főalakot: a Mária Terézia trónját mentő Magyar Hőst. Élet, mozgás, zene van ebben a képben, amelyet azonban az új klasszicizmus milánói mestere, Parini, antik templom nyugalmas oszlopsora köré rendez.

Élet, mozgás, zene a Magyar Hősnek is kedves. Hiszen nemsokára, a preromantika érdeméből ő lesz «Dalhonban», a cigányok földjén az

³ V. ö. GUIDO MAZZONI kiadásában Firenze, Barbèra, 1925) az 523. l. lábjegyzetét.
(*Tutte le opere edite e inedite di G. P.*,

örök lovas, a hővérű betyár . . . De ugyanakkor tovább tiszteli a római költőket és a római jellemet s Berzsenyiben, Vörösmartyban klasszikus és romantikus tud lenni egyszerre.

De ne elégedjünk meg ezzel a három «magyar vonatkozással». Érdekesebb volna az érem másik oldala: mi emlékeztet a XVIII. század magyar irodalmában Parinire, ha nem is valószínű, hogy ismerték nálunk az odahaza is hamar elfelejtett papköltőt. A hasonlóságok és még inkább a különbségek tanulságosak lehetnek.

Ezen a vonalon is három pontot veszünk fel.

Az első maga az *I'l Giorno*. Egy alapjában tétlen s a költő szerint ártalmas, mert fényűzésbe sülyedt és idegent majmoló uracska egyetlen napja ez. Csupa élvezet, pompa, művészetté finomult önzés. Az érzékek és a hiúság «fáradoznak» azon, hogy millió csalafintasággal pótolják a munkát, amely maga pótolna mindent. Az olasz kritika új műfajnak nevezi ezt a gúnyolva tanító költeményt, amely egyfelől a tanítóköltészet túltengése⁴ ellen tör lándzsát a tanítóköltészet saját modorában, másfelől elbeszéléssé teszi a leírást azzal, hogy a nap eseményei során jellemzi hőseinek lelki világát. Igen ám, de ha kivonjuk egy pillanatra a szatirikus savakat, ami megmarad, az az úri, udvari élet művészetének rajza lesz s egészen közel jut a mi olasz ihletésű Faludinkhoz, a *Kísztő ének* szerzőjéhez. Baldassare Castiglione öröke, amelyben még nem keseredett meg az előkelő élet, Faludinál is megtartja, talán fel is frissíti kellemetes édes ízét. Szép látvány — mondja — az ilyen pihent faj, ha nem szakított az emberséggel s nem köttette be szemét az önzéssel. Faludi ifjú ura, ifjú leánya a nemzet szép mintaképei.

Parini is ismeri az *I'l Cortegianót*, ő is tudna daliás és lelkes ifjú nemespárt festeni. De a Serbelloniak palotájában annyit látott s annyit «nyelt», hogy ebből a társaságból nem kér mintát s nem fűz hozzá reményt sem. Ne felejtsük el, hogy fontos félszázad folyt el közben és míg a század eleje a barokk rend szilárdságában bízhatott, a század vége már «valami más» után tárja ki karjait. Parini rövid ideig a forradalmi bizottságnak is tagja: élménye olyanféle, mint a Kepleré s kiábrándulása is egészen az. A magyar irodalomban közelebbi párhuzamot is találunk: Kármán *A módi* című szatirikus képét, amely egy külföldieskedő magyar házaspár fél napját mutatja be olyan finom részletezéssel, amilyen a Parinié. Kármán és Parini közt már csak mintegy két évtized van és a forradalom táján, annak előresugárzó hevében könnyen összeforrnak a nemzedékek.

⁴ Ennek jelentősége lesz az olasz verista tudományi kongresszuson (1938) tartott előadásunkat. mozgalomban is. L. a zürichi történet-

Parini is, Kármán is kifelé halad abból a kísérleti korszakból, amelyben a bécsi kormány, jórészt a felvilágosodás eszméitől is ihletve, a Habsburg-jogar alatt egyesített népeket kesztyűs kézzel próbálta a maga útjára terelni. Írókat és tanárokat akart megnyerni, nemzeti hősöknek kései irodalmi piedesztált ácsolni, a «waterländische Literatur» ma grotteszkül ható eszméjét mindenáron átvinni a valóságba. Parininek a Trasformati-akadémia néhány előkelőségén kívül Firmian gróf a fő pártfogója. Műveltségén kívül az osztrák ház alapelve: a «Divide, ut impera» lebeghetett előtte, mikor Parini helyzetét a Braer-iskolákban megerősítette. Mert a «waterländische Literatur» a Habsburgok alatt nehezen élő népek mindegyikének külön-külön hízelgett s gyakran a nagyobb nemzeti egységek megbontására is alkalmas volt, mert pl. a magyar vagy az olasz nemzetben belül a területükön élő nemzetiségek vagy tájegységek (Lombardia, Erdély) különállását is hangsúlyozhatta. Parini a toscanai nyelv túlzott uralma ellen védelmébe veszi a lombardiai nyelvjárást s ezzel a dialektus mai megbecsülését is előkészíti.⁵

A magyar írók tovább maradnak meg Mária Terézia korának igézte alatt, s ez érthető is. Nemcsak azért, mert a királynő nagyon értette a módját, hogy kell a magyar uraknak, de magának a nemzetnek is kedvében járni, hanem azért is, mert régi lélektani aranyszabály, hogy az ember különösen ragaszkodik ahhoz, akiért valami nagy áldozatot hozott. A hála különös módon kapcsolja össze az embereket; de gyakoribb eset, hogy az érzi e kapcsolatot melegebbnek, aki a másikat hálára kötelezte. Bessenyei még a XIX. század elején is Bécs és Schönbrunn káprázata alatt áll: ő bizonyára nem írta volna meg a szép, úri élet paródiáját, az *I'l Giornót*, vagy *A módit*. De II. József Magyarországon és Olaszországban csaknem egyforma visszautasításra talál s ezzel a kísérleti korszak varázsa végkép szétfoszlik s az olasz, meg a magyar nemzet minden világos tekintetű fia lemond az őszinteséget nélkülöző megalkuvások politikájáról.

Igy lesz Parini is, Berzsenyi is egy új, közérdekű ódai költészet megalapítójává. Apró, ügyes ecsetek selymes szőre helyett széles nyílású szárnyak rugalmas tollára van szükség. Az *I'l Giorno* mellett ott vannak az ódák. Itália is, Magyarország is visszanyúl a klasszikus eszményhez, amikor rájön, hogy a monarchikus kiegyenlítések kora lejárt. A római egyenességhez és erőhöz, — amint azt a forradalom felé siető XVIII. század maga elé képzelte. Viharokért eseng — tisztító viharokért. Költészete hatalmas lendületű s a klasszikus óda hagyományába kapcsol-

⁵ Bár másfelől II. József viharos reformjaiért nem lelkesül (*La tempesta*).

lódik. Amikor nem is nyíltan hazafias, érezhető, hogy kényelmetlen kötelékeket szaggat egyenkint és egyre szabadabbá válik. A «libertà» egyelőre még csak «campestre», mint a falusi földesúr-költőnél, de a magányban, múzsák karján, a szilárd arany középúton erősödő, önálló-sodó olasz, vagy magyar a maga egyéni szabadságán át a politikai szabadságra gyakorlatozik már.

Befejezésül megkérjük olvasóinkat, olvassák el a lombardiai költő utolsó ódáját, az 1796-ban megjelent *Alla Musa*-t. Már a különös, de nekünk oly baráttan ismerős forma: a sapphói szak utánzása is kelle-mesen érint, hiszen olyan ritka az olasz költészetben. De ha végig-olvassuk: egészen otthon érezzük magunkat. A Múzsák az olasz s a ma-gyar költő nagy nevelője a jövő harcaira. Az ideál, akinek meleg keble és híves ernyője nemcsak megnyugvást ad, de erőt is. És nemcsak vers-írásra, de a lelki függetlenség kivívására is, amire a szabadságukért küzdő testvéri nemzeteknek oly nagy szükségük lesz.

Nem hisszük, hogy filológiai értelemben vett hatásokról lehetne szó. De azért kétszeresen tanulságos a két nemzet nagyjainak párhuzamos útja, amely másfélszáz év múlva végkép összesült.

HANKISS JÁNOS

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár